

عملکرد روسیه در مواجهه با تحریم‌های اقتصادی غرب (۲۰۱۴-۲۰۱۸)

مه‌دی هدایتی شهیدانی^۱

تحریم‌های اقتصادی همواره آثار مثبت و منفی را در درون کشورهای تحریم‌شده با خود به همراه خواهد داشت. تحریم‌های غرب علیه اقتصاد روسیه از سال ۲۰۱۴ به بعد موجب افزایش فشار تورمی، دشواری دسترسی به بازارهای سرمایه بین‌المللی برای وام‌گیرندگان، تضعیف ارزش روبل (واحد پول ملی روسیه) در برابر یورو و دلار و ایجاد تاخیر در خروج اقتصاد روسیه از رکود را فراهم آوردند. این نتایج موجب شدند تا دولت روسیه به دنبال راه‌هایی برای حمایت بیشتر از بخش مالی و اقتصادی در برابر تحریم‌ها باشد و برای مقابله با آثار سوء آنها برنامه‌هایی را تدارک ببیند. سوال مقاله آن است که مهم‌ترین اقدام‌های روسیه در پاسخ به تحریم‌های غرب از چه ویژگی‌هایی برخوردار بوده است؟ فرضیه ارائه شده در مقاله بر این اساس بنیان نهاده شده است که دو اصل عقلانیت راهبردی و کنش متوازن به عنوان عناصر اصلی مواجهه با تحریم‌ها در دستور کار مسکو قرار داشته‌اند. برای پرداختن به این نکته، ابتدا مقاله بر تحولات اقتصادی روسیه در سال‌های اولیه تحریم متمرکز خواهد بود. سپس به مهم‌ترین اقدام‌های انجام شده توسط روسیه بر اساس اصل کنش عقلانی و متوازن پرداخته می‌شود. این مقاله با گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و اسنادی و تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش توصیفی-تحلیلی، شاخص‌های اقتصادی روسیه را در فاصله سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ مورد ارزیابی قرار خواهد داد.

واژگان کلیدی: روسیه، تحریم، عقلانیت راهبردی، کنش متوازن و جنگ اقتصادی.

۱. نویسنده مسئول، استادیار روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

Email: Mehdi.hedayati88@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۱/۱۷ و تاریخ پذیرش: ۹۷/۲/۴

مقدمه

روسیه از جمله مهم‌ترین بازیگران نظام بین‌الملل می‌باشد که در ادوار مختلف هم از روندهای موجود در سیاست جهانی متاثر شده و هم بر آن اثرگذار بوده است. این پیشینه تاریخی موجب شد تا در سال‌های پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، اصلی‌ترین هدف مسکو در حوزه سیاست خارجی، تضمین جایگاه جهانی روسیه در نظم جدید باشد. برای رسیدن به این هدف، روسیه همواره تلاش کرده از تمامی عناصر سیاسی و اقتصادی موجود در عرصه داخلی و بین‌المللی بهره‌برداری کند و الگویی دو وجهی مبتنی بر همکاری و رقابت را در این گستره به نمایش گذارد.

از سال ۲۰۰۸ روسیه و سایر کشورهای توسعه‌یافته با یک بحران ساختاری مواجه شدند که به تدریج واقعیت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جدیدی را در ساختار آنها شکل می‌داد. با این حال، مشکلات اقتصاد روسیه ریشه در دو دسته موضوعات ساختاری داشت؛ اولین مسئله مربوط به مشکلات اقتصاد جهانی بود که استفاده از یک الگوی رشد اقتصادی جدید را ضروری می‌ساخت. دومین نکته این بود که مرحله اول بهبود شرایط اقتصادی روسیه در پایان دهه اول قرن ۲۱ به پایان می‌رسید سپس مسکو می‌بایست به بازسازی رشد اقتصادی خود در دهه دوم می‌اندیشید. روسیه در نظر داشت تا اصلاحات اقتصادی خود را از سال ۲۰۰۸ به بعد براساس الگوی ترکیبی (بهره‌برداری از عناصر اصلی اقتصاد جهانی و تمرکز بر پویایی‌های داخلی خود) تنظیم کند.

از سال ۲۰۱۲ روسیه متوجه این واقعیت شد که مشکل اساسی اقتصاد این کشور وابستگی به قیمت منابع انرژی است. در نتیجه تمام تمرکز خود را متوجه اصلاح این وضعیت کرد تا بتواند الگوی توسعه اقتصادی مستقل از این منابع را تعریف و اجرایی‌سازی کند (2020Strategy, 2012). با این حال سرعت انجام تغییرات و اصلاحات اقتصادی بسیار کم بود. در سال‌هایی که تغییرات و اصلاحات در حال انجام بود، میزان فروش منابع انرژی نیز کاهش یافت. اما سایر بخش‌های محرک اقتصاد روسیه همچون کشاورزی، صنعتی و مالی به تدریج نقش فزاینده‌ای را برای ایجاد تحرک در اقتصاد این کشور ایفا کردند. در این ارتباط افزایش تولید در بخش کشاورزی و صنایع دفاعی، سرمایه‌گذاری کلان در حوزه صنایع انرژی در خارج از کشور (هسته‌ای و نفت و گاز)، نشان می‌داد که مسکو برای توزیع مناسب توانمندی‌ها طی سال‌های اخیر تلاش زیادی به انجام رسانده است.

اگرچه بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴، زمینه‌های لازم را برای اعاده سرزمینی شبه جزیره کریمه توسط روسیه به وجود آورد، اما تحریم‌های اقتصادی امریکا و اروپا نیز به عنوان چالشی بنیادین در برابر امنیت ملی و سیاست منطقه‌ای روسیه ظاهر شدند. رویکرد همکاری-رقابت، ویژگی اصلی رفتار روسیه در فضای پس از بحران در اوکراین محسوب می‌شود. به این معنا که مسکو درصدد بود تا ضمن کاهش آثار روندهای تحریمی بر اقتصاد خود به نوعی براساس اصل کنش متوازن، پاسخ‌های متقابلی را برای ایجاد تعادل در رفتارهای رقبای غربی آماده نماید. بخشی از این پاسخ‌ها مربوط به اصلاح ساختار داخلی اقتصاد روسیه و بخش دیگر آن مربوط به مدیریت فضای تجاری با کشورهای غربی از طریق تحریم متقابل بود.

بحران اوکراین نشان داد که همکاری‌های راهبردی روسیه و آمریکا در سیاست جهانی رو به کاهش است. ایالات متحده از ابزارهای اقتصادی، اطلاعاتی، دیپلماتیک و امنیتی برای منصرف‌سازی روسیه از الحاق شبه‌جزیره کریمه بهره گرفت. این رویکرد شکل جدیدی از تقابل بود که از حوزه‌های اقتصادی به عرصه‌های دیپلماتیک و راهبردی تسری یافت. منطقه کریمه بخش قابل توجهی از نیاز راهبردی و امنیتی روسیه را منعکس می‌سازد. مسکو هیچگونه انعطافی در ارتباط با شبه‌جزیره کریمه نشان نداد، بلکه در عوض درصدد ارتقای توانمندی‌های ساختاری خود برای مواجهه با رویکردهای اجبارآمیز اقتصادی غرب بوده است. بر این اساس سوال مقاله آن است که مهم‌ترین اقدام‌های روسیه در پاسخ به تحریم‌های غرب از چه ویژگی‌هایی برخوردار بوده است؟ فرضیه ارائه شده در مقاله بر این اصل بنیان نهاده شده است که دو اصل عقلانیت راهبردی و کنش متوازن به عنوان عناصر اصلی مواجهه با تحریم‌ها در دستور کار مسکو قرار داشته‌اند. برای پرداختن به این نکته، ابتدا تمرکز مقاله بر تحولات اقتصادی روسیه در سال‌های اولیه تحریم متمرکز خواهد بود. سپس به مهم‌ترین اقدام‌های انجام شده توسط روسیه براساس اصل کنش عقلانی و متوازن پرداخته می‌شود. این مقاله با گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و اسنادی و تجزیه و تحلیل اطلاعات با رویکردی توصیفی-تحلیلی، شاخص‌های اقتصادی روسیه را در فاصله سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ مورد ارزیابی قرار خواهد داد.

چارچوب نظری

با توجه به آن که نظریه واقع‌گرایی^۱ تاکید بیش از اندازه‌ای به موضوع قدرت، آن هم از نوع نظامی و امنیتی دارد، واقع‌گرایایی همچون رابرت گیلپین^۲ کوشیدند تا توانمندی‌های اقتصادی را به عنوان یکی از ارکان اصلی و سازنده قدرت کشورها در عرصه سیاست بین‌الملل مورد بررسی قرار دهند. گیلپین در آثار خود تاکید زیادی بر نقش سازنده و اثرگذار دولت‌ها در فرایندهای متحول اقتصاد سیاسی بین‌المللی داشته است. در دهه ۷۰ میلادی که بسیاری از اندیشمندان معتقد بودند، نهادها و شرکت‌های غیردولتی موفق به کاستن نقش دولت‌ها در اقتصاد بین‌الملل می‌شوند، گیلپین تاکید داشت که بسیاری از کامیابی‌ها و موفقیت‌های این بازیگران غیردولتی مرهون راهبردها و نتایج رفتاری دولت‌ها از طریق گسترش ارزش‌های بین‌المللی بوده است (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۸۴۳).

در نگاه گیلپین، وجود یک دولت مقتدر در هر اقتصادی زمینه تامین بسیاری از نیازها و همچنین شکوفایی بازارها از نظر تولید و توزیع کالاها و خدمات را فراهم می‌آورد. در واقع، اگرچه بازارها به وسیله سازوکار تعیین قیمت‌ها به مبادله کالاها و خدمات می‌پردازند، اما در بسیاری از موارد برای وضع قوانین آمرانه و تنظیم نظام مالیاتی که انجام آن توسط بازارها میسر نیست به دولت‌ها و اقتدار آن‌ها وابسته هستند. دولت‌ها با تصویب قوانین الزام‌آور در حوزه قراردادهای، یک زیرساخت اجبارآمیز برای فرمان‌برداری توسط بازارها را فراهم می‌کنند و در هنگام مبادلات در موضوعاتی همچون ارزش‌گذاری بر روی کالا و خدمات بسیار پر رنگ نقش‌آفرینی می‌کنند. این ارزش‌ها در درون مرزهای سرزمینی توسط حکومت‌ها تامین می‌شود (مشیرزاده، ۱۳۸۶: ۱۲۴).

گیلپین در کتاب جنگ و دگرگونی در سیاست جهان تلاش کرد تا به مسئله ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ براساس نظریه انتخاب عقلانی^۳ بپردازد. این رویکرد گیلپین به تفسیری از رفتار دولت‌ها منجر شد تا برخی از آن تحت عنوان رویکرد واقع‌گرایی ظهور و سقوط^۴ یاد کنند (ویلیامز، ۱۳۹۰: ۶۶). براساس این رویکرد، مناسبات نظام بین‌الملل توسط قدرت و یا قدرت‌های برتر تعریف می‌شوند. این موضوع باعث می‌شود تا سایر

^۱ Realism

^۲ Robert Gilpin

^۳ Rational Choice Theory

^۴ Rise and Fall Realism

قدرت‌ها نیز درصدد باشند به جایگاه قدرت‌های برتر دست یابند. در مسیر تحقق این هدف، گیلپین معتقد است که قدرت‌ها از گزینه انتخاب عقلانی بهره می‌جویند. این گزینه باعث می‌شود تا قدرت برتر با محاسبه سود و هزینه بازگشایی و یا مقاومت در برابر قدرت توسعه‌خواه زمینه ثبات و یا بی‌ثباتی و همچنین تحول و یا استمرار نظام بین‌الملل را فراهم آورد. گیلپین در مورد شرایط برتری ایالات متحده در نظام بین‌الملل، اعتقاد به عدم استمرار و همچنین تهدید آن توسط سایر قدرت‌های بالقوه دارد. این تحول از منظر گیلپین در دوران جنگ سرد با تردیدهایی همراه بود، چرا که وی در رویکرد خود به نقش رویارویی‌های راهبردی و ایدئولوژیک میان شوروی و آمریکا نگاهی حداقلی داشت (Mazhid Kat, 2015). از نظر گیلپین، افول چیرگی ایالات متحده در دوران گذار منجر به ظهور رهیافت‌های نومرکانتلیستی و یا تشکیل اردوگاه‌های بسته تجاری-اقتصادی میان متحدان منطقه‌ای می‌شود.

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و پایان نظام دوقطبی، نگاه‌ها بار دیگر متوجه رقابت‌های غیرنظامی میان قدرت‌های بزرگ در حوزه‌های مختلف ژئوپلیتیک شد. به طور مشخص در این ارتباط رهیافت ژئواکونومی^۱ به تبیین مهم‌ترین مولفه‌های روابط میان بازیگران جهانی در عصر پساجنگ سرد پرداخته است (هدایتی شهیدانی و آذین، ۱۳۹۶: ۱۵۶). در رقابت‌های ژئواکونومی نه تنها ابزار و علت رقابت اقتصادی خواهد بود، بلکه شیوه حل‌وفصل اختلافات، و پاسخ به اقدام‌های اجبارآمیز محدودکننده اقتصادی نیز از ماهیتی یکسان برخوردار است و بر وزن کنش متوازن صورت خواهد پذیرفت. این گزاره به آن معناست که اصلاحات و استمرار تاب‌آوری اقتصادی در کنار تلاش و رقابت برای تصرف و تسلط بر بازارها و منابع جدید از مهم‌ترین اولویت قدرت‌های جهانی در تکمیل فرایندهای ژئواکونومی به شمار خواهند رفت.

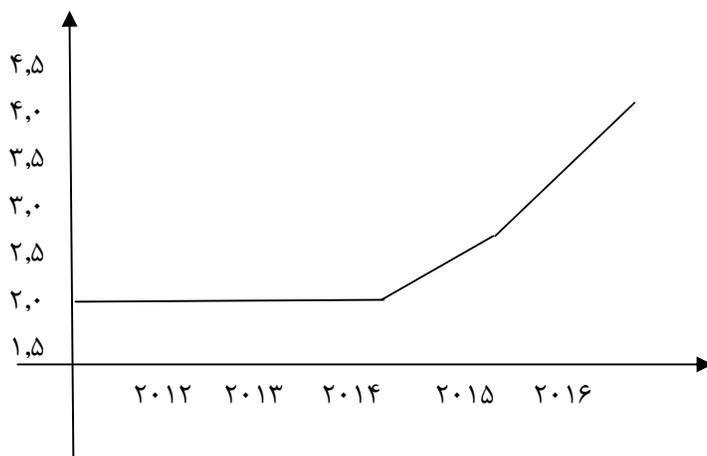
تحولات اقتصادی روسیه پس از مواجهه با تحریم‌های ایالات متحده و اتحادیه اروپایی

^۱. Geo-Economy

تحولات اقتصادی کشورها بیشتر از تغییرات شاخص‌های اقتصادی‌شان متاثر می‌شود. به عنوان نمونه یکی از شاخص‌های رشد و پویایی اقتصادی هر کشور، میزان بدهی‌های ملی آن است. در سال‌های اخیر بدهی ملی روسیه بسیار اندک و چیزی در حدود ۱۳ درصد تولید ناخالص داخلی و ۹ درصد پول ملی این کشور بوده است. بعد از تحریم‌ها وابستگی بودجه دولت به بخش نفت و گاز به طور محسوسی کاهش یافت و همچنین سهم درآمدهای نفت و گاز در کل درآمدهای بودجه فدرال نیز به تدریج کاهش یافته است. در واقع این میزان از ۵۱ درصد در سال ۲۰۱۴ و ۴۳ درصد در سال ۲۰۱۵ تا ۳۶ درصد در سال ۲۰۱۶ کاسته شد (Mau, 2017:120). این کاهش به دلیل ایجاد تنوع ساختاری در اقتصادی روسیه بود که متاثر از کاهش قیمت جهانی نفت به دست آمده بود. به طور کلی این ویژگی یکی از مهم‌ترین مزیت‌های اقتصاد روسیه یعنی سازگاری با واقعیت‌های سیاسی-اقتصادی جهانی می‌باشد.

از جمله عوامل اصلی چنین انطباق و سازگاری وجود تنوع صادراتی در اقتصاد روسیه است. در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶، تغییرات قابل توجهی در روند کلی صادرات روسیه رخ داد. تغییر (کاهش) صادرات با تنوع صادراتی ارتباط معکوس داشت. یعنی با کاهش حجم صادرات، تنوع محصولات صادراتی در اقتصاد روسیه افزایش یافته بود. عواملی همچون رشد جهانی اقتصاد و افزایش تنش‌های ژئوپلیتیک (که منجر به کاهش تقاضا و قیمت‌ها شد) در کاهش صادرات روسیه موثر واقع بودند. افزایش تنوع صادراتی محصولات روسیه نیز به واسطه‌ی کاهش قیمت محصولات نفتی و فلزات قابل تبیین است. در نتیجه در آغاز سال ۲۰۱۴، نسبت صادرات محصولات مرتبط با حوزه انرژی به طور مستمر کاهش یافت (از ۷۲ درصد در سال ۲۰۱۴ به کمتر از ۶۰ درصد در سال ۲۰۱۶ رسید) و به جای آن سهم سایر تولیدات (کشاورزی، مواد شیمیایی، صنایع سبک، پارچه، ماشین‌آلات و تجهیزات) در سبد صادراتی کشور افزایش یافت. اگرچه صادرات محصولات انرژی با افت محسوسی مواجه بود، اما کاهش صادرات محصولات غیرانرژی با شیب کمتری در حال انجام بود. و حتی در برخی صنایع رشد قابل ملاحظه‌ای دیده می‌شد. به طور مثال میزان و حجم صادرات محصولات کشاورزی به محصولات تسلیحاتی رسیده و حتی از آن‌ها فراتر هم رفته بود. این مسئله خودبخود منجر به تنوع صادراتی و دوبرابر شدن ضریب تنوع صادرات روسیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۶ شد (Mau, 2017:123).

نمودار تنوع ضریب صادراتی روسیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶

Source: V. Mau / Russian Journal of Economics, 3 (2017), 109-128

یکی دیگر از مزیت‌های مهم داخلی اقتصاد روسیه، مربوط به سطح پایین بیکاری می‌باشد. در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ این رقم در حدود ۵ تا ۶ درصد جمعیت سالم و جویای کار بود. در اینجا بار دیگر مشاهده شد که ویژگی‌های خاص بازار کار روسیه بر عدم شتاب‌گیری این عامل تاثیر گذاشته است؛ به طوری که کاهش فعالیت‌های اقتصادی (به واسطه‌ی بحران) نه تنها با کاهش اشتغال همراه نبود، بلکه فقط کاهش ساعت کار و کاهش پرداختی‌ها را در پی داشت. این مسئله کارفرمایان را مجبور کرد تا به جای تکیه بر نیروهای کار موقت، نیروهای رسمی قبلی خود را حفظ کنند و فقط میزان دستمزدها را براساس کاهش ساعات مفید کار کاهش دهند (Mau, 2017:22).

متاثر از تحریم‌ها و کاهش ناگهانی قیمت نفت در فاصله سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶، شاخص‌های اقتصادی روسیه افت محسوسی را تجربه کردند. ارزش روبل نیز متعاقب این موضوعات به شدت کاهش و در نتیجه نرخ بهره وام‌ها نیز افزایش یافت. اما از دریچه‌ای دیگر - که مربوط به گستردگی موضوعات اقتصادی در روسیه و حمایت صحیح دولت از بخش‌های متاثر از تحریم‌ها و کاهش قیمت نفت بود- روندی مثبت در اقتصاد روسیه

مشاهده شد. در این مقطع، واقعیت‌های اقتصادی نشان‌دهنده افزایش جذابیت طرح‌های روسی برای سرمایه‌گذاران بوده‌اند.

شاخص‌های کلان اقتصادی روسیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۸ (برآوردها)

	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸ برآورد
رشد واقعی تولید ناخالص داخلی، درصد	۰,۵	-۳,۷	-۰,۶	۱,۰	۱,۵
تورم، درصد	۷,۸	۱۵,۵	۷,۱	۵,۱	۴,۴
قیمت نفت خام برنت، دلار	۹۸,۹	۵۲,۷	۴۴,۱	۵۲,۹	۵۶,۶
نرخ بیکاری، میانگین سالانه، درصد	۵,۲	۵,۶	۵,۹	۵,۹	۵,۸
نرخ روبل در برابر دلار، میانگین سالانه	۳۸,۴	۶۰,۹	۶۶,۸	۶۲,۵	۶۳,۱
نرخ روبل در برابر یورو / میانگین سالانه	۵۱,۰	۶۷,۵	۷۴,۱	۶۶,۱	۶۶,۹

Sources: (Ivanov & Tomyshev, 2017:5)

تحولات اقتصاد روسیه در سال ۲۰۱۵

در سال ۲۰۱۵ تولید ناخالص داخلی روسیه تقریباً تا ۴ درصد کاهش پیدا کرد، نرخ تورم نیز تا ۱۵ درصد افزایش و میزان تجارت خارجی نیز بین ۳۵ تا ۴۰ درصد کاهش یافته بود. به دنبال تضعیف شدید ارزش روبل در اواسط سال هر دلار معادل ۷۰ روبل و هر یورو با حدود ۸۰ روبل برابری می‌کرد. این رقم تقریباً حدود ۱۵ تا ۲۵ درصد بالاتر از نرخ ارز در ابتدای سال بود. برخی گمانه‌زنی‌ها هم حکایت از کاهش دستمزدها تا ۱۰ درصد داشتند. همه این موارد نشان‌دهنده وجود یک رکود گسترده در اقتصاد روسیه بود (Dokuchaev, 2015). گمانه‌زنی‌ها هم حکایت از آن داشت که اقتصاد روسیه با کاهش قیمت نفت قادر به ادامه بقا نخواهد بود. اما با فروش هر بشکه نفت به قیمت ۳۶-۳۷ دلار نیز، اقتصاد روسیه از ویژگی انعطاف‌پذیر خود رونمایی کرد؛ به گونه‌ای که در سال ۲۰۱۷ بار دیگر نشانه‌های احیا در آن دیده شد. در واقع دو دلیل منجر به آن شد که رکود ذکر شده زمینه فروپاشی اقتصاد روسیه را به همراه نیاورد:

اول اینکه، روسیه دارایی‌های فراوانی را در اختیار داشت که دولت و بانک مرکزی این کشور طی سال‌هایی که قیمت نفت ۱۰۰ دلار در هر بشکه بود، ذخیره کرده بودند. چنین پس‌اندازی که همه منتقدان همواره تا پیش از این نسبت به آن رویکردی انتقادی داشتند در شرایط جدید تبدیل به عامل نجات‌بخش اقتصاد روسیه شد و همان منتقدان خواستار تزیق

آن به اقتصاد روسیه شدند. روسیه در آن زمان سومین ذخیره بزرگ مالی جهان را در اختیار داشت. پس از تحریم و کاهش قیمت نفت این ذخیره برای حمایت از برخی بخش‌های اقتصادی، زیرساخت‌ها و نیازهای بودجه‌ای به کار گرفته شد. در فاصله سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۵ تقریباً ۲۰ میلیارد دلار از صندوق ذخیره ارزی هزینه شد. به گفته آنتون سیلانوف^۱، وزیر دارایی روسیه، ذخایر ملی کشور در سال ۲۰۱۵ در حدود ۱۱,۳ درصد از تولید ناخالص داخلی بودند. این وجوه به روسیه اجازه می‌داد که هزینه‌های بودجه خود را با وجود عدم افزایش قیمت نفت تا اواسط ۲۰۱۷ و حتی تا آغاز سال ۲۰۱۸ حفظ کند (Korsunskaya, 2017).

دلیل دوم آن بود که در انتهای سال ۲۰۱۴، مقامات پولی روسیه اقدام به معرفی نرخ ارز شناور کردند. براین اساس، بانک مرکزی روسیه اقدام به ارائه یک سازوکار انطباق‌دهنده میان اقتصاد روسیه و شوک‌های خارجی وارده بر آن نموده بود. این تصمیم منجر به این شد تا کاهش قیمت روبل توسط بازار و نه بانک مرکزی تعیین شود. بنابراین کاهش ارزش پول ملی به دولت کمک کرد تا برخی از عواقب فاجعه بار کاهش قیمت نفت را به تاخیر اندازد. نتایج این موفقیت را در اقتصاد روسیه می‌توان براساس نرخ بیکاری مورد ارزیابی قرار داد. براساس آمارها، میزان بیکاری در سال ۲۰۱۵ بین ۵/۵ تا ۸/۵ درصد تخمین زده شد که در مقایسه با میزان بیکاری‌های اتحادیه اروپا در اوج بحران اقتصادی رقم بسیار کمتری به حساب می‌آمد (Лайкам, 2016: 14-17). در سال ۲۰۱۴، برخی از شرکت‌ها میزان دستمزدها را کاهش دادند، برخی در ساعات کار تغییراتی ایجاد کردند، اما به طور کلی روسیه توانست از افزایش نرخ بیکاری و ناآرامی‌های مدنی ناشی از آن در امان بماند. همچنین براساس برآوردهای وزارت دارایی روسیه و بانک مرکزی این کشور، میزان خروج سرمایه در سال ۲۰۱۵ چیزی در حدود ۶۰ میلیارد دلار بود. حال آن که در سال ۲۰۱۴ به واسطه تحریم‌های اتحادیه اروپایی و امریکا ۱۰۰ میلیارد از کشور خارج شده بود (Банк России, 2016: 233).

تحولات اقتصاد روسیه در سال ۲۰۱۶

در سال ۲۰۱۶ اقتصاد روسیه نتایج متنوع و متضادی را به دست آورد. در این سال دولت روسیه برای حل و فصل مشکلات اقتصادی ناشی از تحریم‌ها و کاهش قیمت نفت و همچنین دستیابی به اهداف توسعه اجتماعی سخت تلاش کرد، منتهی تمامی نتایج در همان سال

^۱. Антон Силуанов

برای اقتصاد روسیه محقق نشد و بخشی از آن به سال ۲۰۱۷ منتقل گردید. این یعنی آن که فضای آغازین سال ۲۰۱۶ همچنان متأثر از موضوعات سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ بوده است. اگرچه بسیاری از شاخص‌های کلان اقتصاد روسیه در پایان سال هنوز منفی بودند، اما نشانه‌هایی از بهبودی اوضاع در انتهای این سال مشاهده می‌شد. در واقع این حرکت به سمت بخش مثبت شاخص‌ها، یک سوال مهم را متوجه تحلیل‌گران کرده بود و آن این که آیا روسیه از الگوی جدیدی از توسعه اقتصادی دنباله‌روی می‌کند؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، استفاده از این الگو تا چه اندازه استمرار خواهد داشت؟

نمودار رشد تولید ناخالص داخلی روسیه از ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۸

Source: World Bank Group, 2016:10

رویکرد اقتصادی روسیه در سال ۲۰۱۶ موفق شد تا کنترل دولت را بر فضای متزلزل اقتصادی کشور گسترش دهد. این رویکرد انجام تعهدات اجتماعی دولت و پرداخت هزینه‌ها و دستمزدها را تضمین کرد. البته در این سال قیمت منابع انرژی هنوز در سطح پایینی قرار داشت و تحریم‌ها نیز بر جای خود باقی بودند. همچنین به واسطه بسیاری از ضعف‌های ساختاری، دولت نقش زیادی در محافظت از بازارهای مالی ایفا می‌کرد. به واسطه همین مشکلات در سال ۲۰۱۶ رشد اقتصادی کشور تنها ۰٫۵ درصد گزارش شده بود. اما تلاش‌های حمایتی دولت، از استمرار بحران و انتقال آن به سال ۲۰۱۷ جلوگیری کرد به طوری که برای سال ۲۰۱۷ رشد ۰٫۱ درصد را قابل دستیابی می‌دانستند. در مورد این که آیا فرار از شرایط بحرانی توسط اقدام‌های حمایتی صورت گرفته است و یا این که به وسیله اصلاحات ساختاری محقق شده، نظرات متنوعی وجود دارد (Himani, 2016). در این ارتباط به چند نمونه از اقدام‌های دولت در سال ۲۰۱۶ اشاره می‌شود تا بتوان به این پرسش پاسخ داد:

دولت ابتدا شروع به خصوصی‌سازی بسیاری از صنایعی کرد که منبع اصلی مالی و بودجه‌ای آن بود. با این اقدام، دولت درصدد بود تا نسبت به کاهش آثار منفی تحریم‌های مالی و اقتصادی غرب اطمینان حاصل کند. در این بخش به طور ویژه می‌توان به فروش ۱۹,۵ درصد سهام روس‌نفت، بزرگترین غول نفتی روسی به سرمایه‌گذاران خارجی اشاره کرد.

۱. دولت در این سال اقدام‌های گسترده‌ای را برای مبارزه با فساد اقتصادی به راه انداخت. مهم‌ترین اقدام دولت که در نوع خود در تاریخ این کشور به نوعی بی‌سابقه قلمداد می‌شد، دستگیری آلکسی اولیو کایف^۱، وزیر اقتصاد کشور به اتهام فساد بود. این روند همچنان در تمام سطوح فدرال و منطقه‌ای نسبت به بسیاری از مقامات دولتی در حال انجام است. روشن است که فساد همواره به عنوان مانعی بزرگ در مسیر حکمرانی اقتصادی کارآمد تلقی خواهد شد.

۲. باتوجه به خروج سرمایه‌های خارجی و همچنین عدم دسترسی گسترده شرکت‌های روسی به بازارهای اروپایی، کرملین اقدام‌های تشویقی را جهت ایجاد فضای رقابتی در بازار داخلی به انجام رساند. کاهش میزان برنامه‌های بودجه‌ای دولت، حال‌وهوای جدیدی را در کسب و کار کشور ایجاد کرد به طوری که میزان تحرکات بازار سهام کشور در این سال به شدت افزایش یافت.

۳. مسکو اقدام به انجام سیاست‌های پولی دقیقی کرد که براساس آن درصدد بود تا در آینده‌ای نزدیک تورم را کاهش داده و میزان سرمایه‌گذاری‌ها را افزایش دهد. این شیوه احتمالاً سیاست‌های کلان اقتصادی را نسبت به روندهای دهه‌های قبلی شفاف‌تر و پیش‌بینی‌پذیرتر می‌کرد (Tkachenko, 2016).

۴. تلاش برای حذف سوئیفت و به کارگیری سیستم داخلی تراکنش‌ها با نام میر^۲: روسیه یک سیستم داخلی برای پیام‌رسانی مالی طراحی کرده که تمامی عملیات بانک‌های داخلی را بدون نیاز به استفاده از سوئیفت انجام می‌دهد. این سیستم در سال ۲۰۱۵ و بعد از تحریم بانک‌های روسی و عدم امکان استفاده از مسترکارت و ویزاکارت در برخی بانک‌های روسی به جریان افتاد. در حال حاضر ۹۰ درصد دستگاه‌های خودپرداز روسیه به سیستم میر متصل هستند (Russia Today, 2017a).

^۱. Алексей Улюкаев

^۲. Мир

۵. امکان‌سنجی حذف دلار و انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه: در اواخر اوت ۲۰۱۵، پوتین رئیس‌جمهور روسیه لایحه‌ای را به امضاء رساند که براساس آن دلار و یورو از تجارت میان کشورهای مستقل هم‌سود حذف شود. این موضوع به معنای ایجاد یک بازار مالی واحد بین روسیه، ارمنستان، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و سایر کشورها به شمار می‌رفت (Russia Today, 2017b).

با آغاز رشد قیمت نفت در پایان سال ۲۰۱۶، روند جدیدی برای برنامه‌ریزی در روسیه آغاز شد. اما این بار، انرژی همان نقش منحصربه‌فرد قبلی را برای اقتصاد روسیه ایفا نمی‌کرد. در واقع حمایت از سایر توانمندی‌ها نیز به کمک رشد اقتصادی کشور آمده بود. صنایع چوبی، صنایع سبک، صنایع شیمیایی و تولید بسیاری از ماشین‌آلات و تجهیزات در سال ۲۰۱۶ رشد چشمگیری داشتند (World Atlas, 2017).

کاهش نرخ فقر روسیه در سال ۲۰۱۶ نسبت به سال ۲۰۱۵

Q4 2016	Q3 2016	Q2 2016	Q1 2016	Q4 2015	Q3 2015	Q2 2015	Q1 2015	
۱۳,۵	۱۳,۹	۱۴,۶	۱۶,۰	۱۳,۴	۱۴,۱	۱۵,۱	۱۵,۹	نرخ فقر، درصد
۱۹,۸	۲۳,۰	۲۱,۴	۲۳,۴	۱۹,۲	۲۰,۳	۲۱,۷	۲۲,۹	جمعیت فقر

Source: World Bank Group, 2016:30

تحولات اقتصاد روسیه در سال ۲۰۱۷

براساس گزارش بانک جهانی، کشاورزی یکی از بخش‌های اقتصاد روسیه بود که در دوران تحریم به سرعت و با موفقیت در مسیر توسعه قرار گرفت. در سال ۲۰۱۶ با توجه به حمایت مالی دولت در مقیاس بزرگ و تحریم‌های تلافی‌جویانه^۱ در ماه اوت ۲۰۱۴، رشد تولید این صنایع ۳ درصد افزایش یافت. تحریم‌های غذایی روسیه شرایط مطلوب برای گسترش تولید محصولات داخلی را فراهم کرد. در گزارش بانک جهانی در مورد روسیه که در ماه مه ۲۰۱۷ منتشر شد، روندهای بسیار متفاوت و رو به رشدی از اقتصاد روسیه نشان داده شده است. براساس این گزارش در ادامه روند رو به رشد سال ۲۰۱۶ در سه ماهه اول سال ۲۰۱۷، تولید ناخالص داخلی رشد ۰,۵ درصد را با خود به همراه داشت. در چهار ماه اول

^۱. Retaliatory Sanctions

سال ۲۰۱۷، تولیدات صنعتی به میزان ۰,۷ درصد افزایش یافتند. در سه ماهه اول سال ۲۰۱۷، کشاورزی نیز ۰,۷ درصد رشد را تجربه می‌کرد و شاخص‌های خدمات و تولید همگی در شرایط توسعه و رشد قرار داشتند. افزایش ثروت ملی از طریق سیاست‌های دولت یعنی اتخاذ یک سیاست نرخ ارز شناور، کاهش هزینه‌ها و افزایش حمایت‌های بانکی در کنار بهره‌برداری از صندوق ذخیره به ارمغان آمده بود. این نتایج در حالی بود که روسیه با شوک حاصل از کاهش قیمت نفت و همچنین تمدید شش ماه یکبار تحریم‌های اقتصادی از سوی غرب مواجه بود (World Bank Group, 2017:v).

تحریم‌های غرب علیه روسیه و تحریم‌های متقابل مسکو علیه رقبای غربی خود از سال ۲۰۱۴ به واسطه بحران اوکراین شروع شد تا جایی که مسکو در سال ۲۰۱۷ خود را در کنار ایران و کره شمالی در زمره کشورهای مشاهده کرد که در بسته تحریم‌های کنگره ایالات متحده قرار داده شده‌اند. در پاسخ به این تحریم‌ها کرملین محدودیت‌های متعاقب دیپلماتیک را متوجه ۷۰۰ وابسته دیپلماتیک آمریکایی حاضر در مسکو کرد. چنانچه به رفتار دو طرف این جدال تحریمی دقت شود، تفاوت‌های ماهوی و جدی در نوع رویکرد آنها به ادامه این نبرد را شاهد خواهیم بود. شرح و تشخیص این تمایزات می‌تواند به درک موضع آنها از وضع تحریم و در پیش گرفتن رویکرد مقابله به مثل‌شان کمک کند.

شاخص‌های اقتصاد کلان روسیه در میان مدت

	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸
قیمت هر بشکه نفت (براساس دلار آمریکا)	۵۱,۹	۴۳,۳	۵۵,۲	۵۹,۹
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	-۳,۷	-۰,۶	۱,۵	۱,۷
درصد رشد مصرف	-۷,۵	-۲,۵	۲,۰	۱,۶
درصد رشد سرمایه ناخالص	-۱۸,۷	۱,۹	۶,۰	۴,۹
موازنه عمومی دولت، براساس درصد تولید ناخالص داخلی	-۳,۵	-۴,۲	-۲,۵	-۰,۵
حساب جاری، براساس دلار	۶۹,۰	۲۷,۶	۲۶,۵	۲۵,۴
حساب مالی و سرمایه‌ای، براساس دلار	-۸۶,۱	-۲۷,۴	-۲۶,۴	-۲۵,۴
CPI تورم	۱۵,۵	۷,۱	۴,۵	۴,۰

Source: World Bank Group, 2016: 30

۹ نوامبر ۲۰۱۷ رئیس دفتر نمایندگی صندوق بین‌المللی پول در روسیه - گابریل دی بلا^۱ - اعلام کرد که رشد اقتصادی روسیه برای چشم‌انداز بلندمدت سالانه حدود ۱,۵ درصد خواهد بود. رئیس بانک مرکزی روسیه نیز معتقد بود با ایجاد ثبات در اقتصاد روسیه نسبت به سال‌های آغازین تحریم‌ها، رشد ۱/۵ تا ۲ درصدی برای اقتصاد کشور قابل دستیابی خواهد بود (Regnum, 2017). براساس گزارش سالانه بانک جهانی در سال ۲۰۱۷ تولید ناخالص داخلی در سطوح جهانی با رشد ۳ درصدی همراه بود. حال آن این رقم در سال ۲۰۱۶ در حدود ۲/۴ درصد تخمین زده می‌شد که پس از بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸ به بعد در نوع خود بالاترین رقم به شمار می‌رفت. شرایط مطلوب بازارهای مالی، سیاست‌ها و اقدام‌های محرک‌زا و تقویت‌کننده‌ی دولت‌ها در شکل‌گیری چنین نرخ رشد اقتصادی در مقیاس جهانی موثر واقع شدند. با توجه به ادامه افزایش قیمت نفت در سال ۲۰۱۸ در روسیه نیز ارزش روبل تقویت گردید. بهبود شرایط اقتصاد خارجی در سال ۲۰۱۷ (همچون افزایش تقاضای خارجی و بهبود شرایط تجارت خارجی) موجب افزایش درآمدهای حساب جاری کشور شد. به طوری که در سال ۲۰۱۶ مازاد درآمدهای حساب جاری کشور در حدود ۱۵ میلیارد دلار بود که در سال ۲۰۱۷ به حدود ۴۰,۲ میلیارد دلار افزایش یافت. همچنین در نوامبر ۲۰۱۷ متاثر از وقوع رکود اقتصادی در بسیاری از بخش‌ها، تولیدات صنعتی نیز با کاهش تولید همراه شدند. البته با توجه به فصلی بودن بسیاری از صنایع در ماه دسامبر بار دیگر بهبود در فعالیت‌های تولیدی مشاهده شد. میانگین سالیانه نرخ تورم نیز در مقایسه با سال ۲۰۱۶ تقریباً به نصف کاهش یافت که با سیاست‌های پولی نسبتاً انقباضی بانک مرکزی روسیه محقق گردیده بود. این بانک براساس یک سازوکار جدید روند بازسازی مالی بانک‌های ورشکسته را ادامه داد. از ابتدای ژانویه سال ۲۰۱۸ قانون تنظیم مقررات بخش بانکی در روسیه به اجرا در آمده است؛ به طوری که در طول این سال، بانک‌هایی که سرمایه آنها کمتر از ۱ میلیارد روبل است، یا باید میزان سرمایه خود را افزایش دهند و یا این که برای هرگونه انجام عملیات درخواست مجوز جدیدی را ارائه کنند. انتظار می‌رود این موضوع بیش از ۲۰۰ بانک روسی را شامل شود (Всемирный Банк, 2018).

^۱ . Gabriel Di Bella

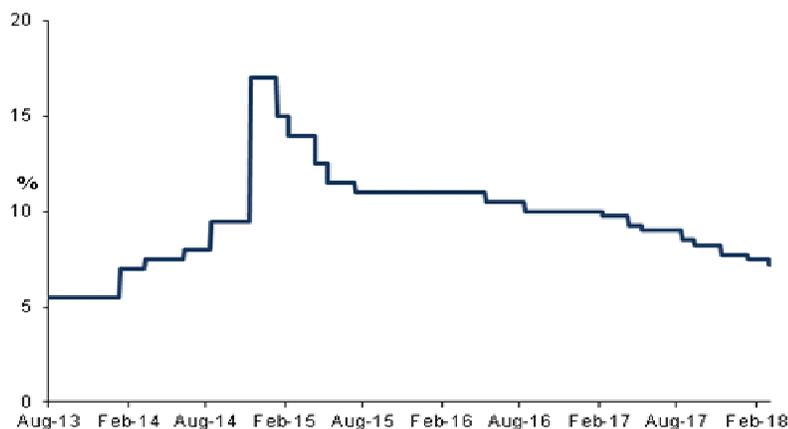
تحولات اقتصاد روسیه در سال ۲۰۱۸

اقتصاد روسیه در سال ۲۰۱۸ از چندین رویداد مهم متأثر می‌شود. برگزاری مسابقات جام جهانی فوتبال در تابستان ۲۰۱۸ در این کشور موجب می‌شود تا بسیاری از ظرفیت‌های مرتبط با این رویداد در اقتصاد روسیه خود را به مرحله مطلوبی برسانند. به عنوان نمونه بخش‌های مربوط به حوزه گردشگری و صنایع ساختمان‌سازی از آن جمله هستند. البته این دو حوزه از سال ۲۰۱۲ به این سو در اشکال مختلف در درون اقتصاد روسیه در حال شکوفایی بوده‌اند؛ در این دوره زمانی روسیه با برگزاری رویدادهای مهم ورزشی بین‌المللی تلاش کرده است تا به خوبی میان دو حوزه سیاست و ورزش با شاخص‌های مربوط به اقتصاد خود ارتباط تنگاتنگی ایجاد کند. براساس اطلاعات بانک مرکزی روسیه برگزاری جام جهانی می‌تواند منجر به تقویت اقتصاد این کشور در سه ماهه دوم و سوم سال ۲۰۱۸ شود. طبق اعلام بانک مرکزی روسیه با در نظر گرفتن سه ماهه دوم و سوم سال ۲۰۱۸، تأثیر مثبت کوتاه مدت این مساله روی اقتصاد روسیه، رشد اشتغال و افزایش تقاضای تولیدات مصرفی و خدمات است. برخی از برآوردها از تأثیر ۰,۲ درصدی این رویداد بر افزایش تولید ناخالص داخلی روسیه در سال ۲۰۱۸ حکایت دارد (Reuters, 12 Feb 2018). آگ سافانف^۱ - مدیر سرویس گردشگری فدراسیون روسیه^۲ - معتقد است که برگزاری مسابقات جام جهانی در تابستان ۲۰۱۸ موجب حضور بیش از یک و نیم میلیون گردشگر در شهرهای این کشور خواهد شد (Tass, 01 March 2018). با کاهش ارزش روبل در برابر ارزهایی همچون یورو و دلار از سال ۲۰۱۴ به بعد روند ورود گردشگران به روسیه افزایش یافته است. به علاوه این صنعت در حدود ۶ درصد بر تولید ناخالص داخلی روسیه موثر واقع شده است. روسیه در صدد است تا با گسترش صنعت گردشگری، کاستی‌هایی را که در دوره کاهش قیمت منابع انرژی و مواجهه با تحریم‌های غرب تجربه کرده بود، به فراموشی سپارد. این کاستی‌ها شامل مواردی همچون افزایش نرخ بیکاری در برخی مناطق، شکاف فراوان در پرداخت‌ها، کندی نرخ رشد اقتصادی و غلبه بر محدودیت‌های ارزی بوده‌اند. به طور کلی نگاه مسکو به صنعت گردشگری (به ویژه در سال ۲۰۱۸) بهره‌مندی از آثار مستقیم و غیرمستقیم آن بر سایر بخش‌های اقتصادی وابسته می‌باشد (رسولی‌نژاد، ۱۳۹۶).

^۱ . Олег Сафанов

^۲ . Руководитель Федерального Агентства по Туризму

سیاست‌های اقتصادی مسکو در سال ۲۰۱۸ در ادامه روندی است که از ماه مارس ۲۰۱۴ برای تقویت اقتصاد داخلی برداشته شده است؛ به‌گونه‌ای که زمینه ارتقای شاخص‌های اصلی اقتصادی را با خود به همراه داشته باشد. در ۲۳ مارس ۲۰۱۸ بانک مرکزی روسیه تصمیم گرفت تا بار دیگر نرخ بهره را در این سیستم بانکی کشور با ۲۵ واحد به ۷٫۵ درصد کاهش دهد. این پایین‌ترین نرخ بهره از آوریل ۲۰۱۴ به بعد بوده است. بانک مرکزی روسیه بر این اساس اعلام کرد که قصد دارد تا پایان سال ۲۰۱۸ روند کاهش نرخ بهره را برای ایجاد شرایط عادی در بازار مالی و در پیش گرفتن سیاست‌های طبیعی پولی ادامه دهد (Focus Economics, 23 March 2018). بر همین اساس وزیر توسعه اقتصادی روسیه معتقد است که نرخ تورم در این کشور طی سال ۲۰۱۸ می‌تواند زیر ۴ درصد باقی بماند. نمودار زیر روند کاهشی نرخ بهره در روسیه را از ماه اوت ۲۰۱۳ تا فوریه ۲۰۱۸ به نمایش می‌گذارد:

Source: Central Bank of the Russian Federation (CBR).

یکی دیگر از تحولات مهم در اقتصاد روسیه که از سال ۲۰۱۸ آغاز شده است به تغییر میزان سهم صنایع برتر فناورانه^۱ در اقتصاد روسیه مربوط می‌شود. سهم این نوع از فناوری‌های در سال ۲۰۱۷ در اقتصاد روسیه تقریباً ۱۶ درصد از کل کالاهای تولیدشده ملی را به خود اختصاص داده است. پوتین در یکی از جلسات به کمیسیون صنعتی-نظامی

^۱ . High-Tech

روسیه^۱ دستور داده است تا سهم محصولات غیرنظامی و دومنظوره در میان کالاهای تولیدشده ملی تا سال ۲۰۲۵ به ۳۰ درصد افزایش یابد (Sputnik, 19 Aug 2017).

بی‌شک مهم‌ترین اولویت ولادیمیر پوتین پس از انتخاب در دوره دوم ریاست جمهوری خود در مارس ۲۰۱۸ مسئله اقتصاد و ارتقای شاخص‌های اقتصادی روسیه خواهد بود. تولید ناخالص داخلی روسیه در سه ماهه سوم و چهارم سال ۲۰۱۷ نسبت به دو سال قبل از خود ۱,۵ درصد رشد یافته بود. این رقم در سال ۲۰۱۸ براساس برآوردها به ۱,۷ درصد و برای سال ۲۰۱۹ در حدود ۱,۸ درصد پیش‌بینی شده است (World Bank, 2018). اگرچه این میزان در برابر میانگین جهانی کمتر از یک واحد است، اما برای اقتصادی که با دو شوک بزرگ مربوط به شاخص‌های اصلی اقتصادی‌اش مواجه شده بود، قابل ملاحظه می‌باشد. با وجود تحلیل‌های فراوان بسیاری از کارشناسان، اقتصاد روسیه پس از مواجهه با تحریم‌ها و شوک نفتی دچار فروپاشی نشد. دولت موفق شد تا تورم بیش از ۱۶ درصد در سال ۲۰۱۵ را به زیر ۵ درصد در سه ماهه اول ۲۰۱۸ کاهش دهد. براساس تصمیم دولت، تمام درآمد فروش نفتی که قیمت آن بیش از ۴۰ دلار در هر بشکه باشد، باید در صندوق رفاه ملی^۲ برای مدت طولانی ذخیره شود. این سرمایه‌گذاری طولانی مدت با هدف کاهش وابستگی به صادرات نفت صورت می‌پذیرد (Hille, 2018).

اقدام‌های مالی، پولی و سیاست‌های ارزی دولت روسیه

بانک مرکزی روسیه مسئول حفظ ارزش و ثبات روبل، نظارت بر موسسات مالی (به طور مثال از طریق اعطای وام)، مدیریت نرخ ارزهای خارجی و تنظیم نرخ بهره کوتاه‌مدت است که یکی از ابزارهای اصلی اجرایی‌سازی سیاست‌های پولی بانک می‌باشد. شوک تحریم‌ها و تنزل قیمت جهانی نفت و در نتیجه سقوط ارزش روبل موجب شد تا بانک مرکزی برای ایجاد ثبات در نظام مالی اقدام به سیاست‌گذاری فعالانه‌تری بنماید (Farchy, 2015).

^۱ (The Russian Military-Industrial Commission).

- این کمیسیون یک نهاد دائمی برای اجرای راهبرد امنیت ملی به طور مشخص در حوزه صنایع دفاعی روسیه می‌باشد که متشکل از نمایندگان وزارت دفاع، نیروهای مسلح و صنایع دفاعی است. این نهاد توسط رئیس‌جمهور و با همراهی معاون نخست‌وزیر سرپرستی می‌شود.

^۲ Фонд Национального Благосостояния России (National Welfare Fund)

بانک مرکزی نرخ بهره اصلی خود را در دسامبر ۲۰۱۴ به سطح ۱۷ درصد رساند تا به نوعی از جهش تورمی اقتصاد روسیه که به واسطه‌ی کاهش ارزش روبل در حال ایجاد بود، ممانعت به عمل آورد (در دسامبر ۲۰۱۴ تورم به سطح ۱۱,۲ درصد رسید). این بانک در اکتبر ۲۰۱۴، ۲۷,۲ میلیارد دلار و در دسامبر همان سال حدود ۱۱,۹ میلیارد دلار با هدف مداخله و حمایت از روبل هزینه کرد. نرخ بهره طی سال ۲۰۱۵ نیز به تدریج کاهش یافت و از ۱۷ درصد در آغاز سال به ۱۱ درصد در ماه جولای کاهش یافت. تا ژوئن ۲۰۱۶ این نرخ تقریباً ثابت باقی ماند، تا این که در این زمان خود را به ۱۰,۵ درصد رساند. این رقم با توجه به کاهش تورم به سطح ۱۰ درصد هم رسید^۱. با افت ارزش روبل در نوامبر سال ۲۰۱۴ بانک مرکزی با شناور کردن نرخ ارز نشان داد که با حمایت از پول ملی در صورت ایجاد خطرهای بی‌ثبات‌کننده مالی، نسبت به تعهد خود پایبند خواهد بود. این بانک از طریق پرداخت صدها میلیون دلار در روز، تصمیم گرفت تا به مداخله خود در بازار ارزهای خارجی ادامه دهد. در ۲۱ ژانویه ۲۰۱۶، قیمت روبل به پایین‌ترین حد نصاب خود در برابر یورو رسید (۸۲,۴ روبل در برابر یک یورو) چرا که قیمت نفت نیز به پایین‌ترین میزان طی یک دهه گذشته رسیده بود. این روند به تدریج بین ۶۰ تا ۷۰ روبل به ازای هر یورو تثبیت شد.

نقش قیمت نفت طی دهه گذشته و بحران سال ۲۰۰۸ نیز به طور موثری به کمک اقتصاد روسیه آمده بود. این کمک‌ها منجر به وابستگی اقتصاد روسیه به صادرات انرژی شده است. در واقع، تاثیر قیمت‌های پایین نفت بر درآمد مالی روسیه، پرسش‌هایی درباره چشم‌انداز اقتصادی بلندمدت کشور و همچنین پایداری مالی را مطرح کرده است. با کاهش قیمت انرژی و کم شدن وابستگی دولت روسیه به درآمدهای انرژی، کرملین برای تامین بودجه، مجبور به بازنگری در سیاست‌های مالی و بودجه‌ای خود شد. (نفت و گاز ۵۲ درصد از درآمدهای بودجه روسیه را تشکیل می‌دادند). وزارت دارایی روسیه در اوایل سپتامبر ۲۰۱۵ اعلام کرد که در نظر دارد تا قانون مالی (بودجه‌ای) کشور را برای محدود کردن هزینه‌های دولت به حالت تعلیق

^۱ . این ارقام و داده‌های سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ از بانک مرکزی روسیه به نشانی زیر استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند:

http://www.cbr.ru/DKP/keyrate/rates_table_14/

http://www.cbr.ru/DKP/keyrate/rates_table_15/

http://www.cbr.ru/DKP/keyrate/rates_table_16/

درآورد. روسیه از دو نهاد مالی به نام‌های صندوق ذخیره^۱ و صندوق رفاه ملی^۲ برخوردار است که نقش ضربه‌گیر را در دوره‌های بحرانی برای این کشور ایفا می‌کنند. به عنوان مثال در سال ۲۰۱۵، وزارت دارایی این کشور، کسری بودجه ۲,۷ تریلیون روبلی را از صندوق ذخیره کشور جبران کرد و نه با افزایش بدهی‌های دولت (Focus Economics, 2017).

مبارزه با فساد اقتصادی در دوره بحران اقتصادی

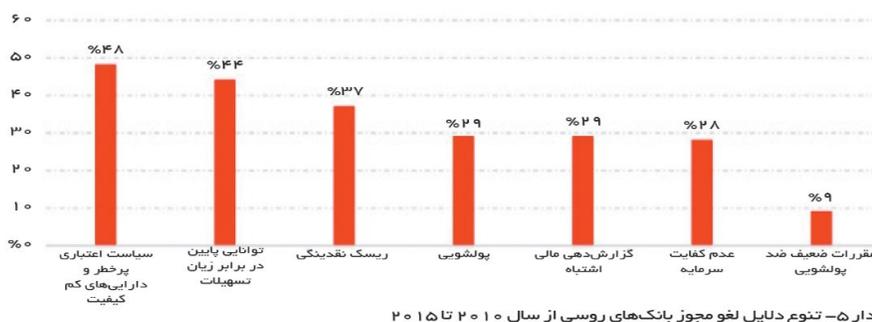
یکی از مسایل پیچیده‌ایی که طی سال‌های پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی همواره اقتصاد روسیه را مورد چالش جدی قرار داده بود، افزایش موضوع فساد اقتصادی و چالش‌های ناشی از گسترش آن بود. برخی گسترش این پدیده را در اقتصاد روسیه محصول بازگشایی یک‌باره بازار بسته و کمونیستی این کشور به روی بازارهای سرمایه‌داری دنیا و در نتیجه آن شکل‌گیری طبقه جدیدی از سرمایه‌داری بی‌قید و شرط می‌دانند. برخی دیگر روند خصوصی‌سازی وارونه و واگذاری بسیاری از صنایع و شرکت‌های دولتی به افراد ذی‌نفوذ دولتی را موجب پدید آمدن این طبقه جدید در اقتصاد شبه دولتی و به شدت وابسته به منابع انرژی روسیه قلمداد می‌کنند. در فاصله سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ اقتصاد روسیه از یک سو درگیر چالش‌های واقعی اقتصادی همچون تحریم‌ها، کاهش قیمت نفت و اصلاح ساختار اقتصادی شده بود و از سوی دیگر به دلیل بوروکراسی گسترده دولتی، زمینه حداکثری فساد در آن بیش از پیش نمایان شده بود. در دوره‌های بحرانی اقتصاد، فسادها خود را بیشتر به نمایش می‌گذارند. بنابراین روسیه مبارزه با فساد را در دو سطح خرد و کلان به انجام رساند. در سال ۲۰۱۳ خانم الویرا نابیولینا^۳ به‌عنوان رئیس کل بانک مرکزی روسیه منصوب شد. در دوران ریاست وی سیاست‌ها و کنترل‌های سختگیرانه‌تری بر بانک‌ها با هدف ارتقای نظام بانکی کشور روسیه شکل گرفت. مجموعه این اقدام‌های منجر به لغو مجوز بانکی و ایجاد فضا برای ادغام بانک‌های کوچک زیان‌ده در بانک‌های بزرگ شد. بانک مرکزی روسیه از ژانویه ۲۰۱۴ تا پایان جولای ۲۰۱۶، ۲۱۴ مجوز بانکی را ابطال کرد و ۲۸ بانک را که حدود ۱/۱ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشور را در اختیار دارند، با استفاده از منابع

^۱. Резервный Фонд Российской Федерации

^۲. Фонд Национального Благосостояния России

^۳. Набиуллина Э. С.

عمومی مشمول فرآیند ادغام بانکی کرده است. دلایل ابطال مجوز بانکها نیز براساس طیفی وسیعی گزارش‌دهی غلط داده‌ها و نقض تعهدات سرمایه‌ای تا اجرای ضعیف برنامه‌های ضد پولشویی بوده است. در میان بانک‌های لغو مجوز شده، ۱۲ بانک به چشم می‌خورد که در بین ۱۰۰ بانک بزرگ کشور از لحاظ دارایی قرار داشته‌اند. اقدام‌های بانک مرکزی در خارج ساختن برخی از بانکها با در نظر گرفتن تاثیر آن بر ثبات بخش بانکی بوده است و از آنجا که اکثر کاهش تعداد بانکها از سمت بانک‌های کوچک و متوسط بود، کمترین اثر سوئی در این زمینه در سطح کلان اقتصاد پدیدار شد. حتی برعکس، چنین اقدامی موجب تاثیر مثبت بر نظم بازار نیز گردید (طهماسبی، ۱۳۹۶).

منبع: طهماسبی، ۱۳۹۶، هفته‌نامه تجارت فردا

شکل دوم مبارزه با فساد خود را در قالب برخورد با افراد صاحب منصب در بخش‌های مهم اقتصادی و تجاری در ارکان حکومتی روسیه به نمایش گذاشته است. در نوامبر ۲۰۱۶ «آلکسی اولیوکایف»^۱ وزیر توسعه اقتصادی روسیه به اتهام رشوه‌خواری بازداشت شد. کمیته تحقیق به عنوان اصلی‌ترین نهاد مبارزه با فساد روسیه، اولیوکایف را به دریافت مبلغ دو میلیون دلار رشوه متهم کرد. مبلغ پرداختی نتیجه چراغ سبز نشان دادن وی به شرکت روس نفت برای خرید ۵۰ درصد از سهام یک شرکت نفتی دیگر است. اولیوکایف عالی‌ترین مقام روس بود که از سال ۱۹۹۱ میلادی به این سو (بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی) بازداشت می‌شد. در اواخر سال ۲۰۱۷ اولیوکایف به تحمل هشت سال حبس محکوم شد. پوتین در سخنرانی گزارش سالانه خود در پایان سال ۲۰۱۶، بدون اشاره به دستگیری

^۱. Улюкаев, Алексей Валентинович

اولیوکایف، رشد اقتصادی در سال ۲۰۱۷ را با تکیه بر مبارزه با فساد موجود در بدنه دستگاه‌ها و شریان‌های اقتصادی کشور و اصلاحات مالیاتی وعده داد (MoscowTimes, 2016).

الگوی تقابلی روسیه در واکنش به تحریم‌های اقتصادی غرب

در سال ۲۰۱۴ شش ماه پس از تحریم اقتصادی افراد، شرکت‌ها و بانک‌های روسی از سوی آمریکا و اتحادیه اروپایی، پاسخی متقابلی از سوی مسکو متوجه اقدام‌های آن‌ها شد. بر این اساس محدودیت‌هایی در ارتباط با وارد کردن برخی کالاها از کشورهای روسیه تحریم وضع کردند، اعمال شد. به دولت نیز دستور داده شد تا به منظور کسب اطمینان لازم از تعادل بازار و جلوگیری از افزایش سریع قیمت محصولات کشاورزی و مواد غذایی، فهرست این مواد را مشخص کرده و اقدام‌های لازم را به انجام برساند. بنابراین، مجموعه‌ای از اقدام‌های محدودکننده برای واردات محصولات کشاورزی به روسیه در ارتباط با تحریم‌های ضدروسی که توسط ایالات متحده و متحدان آن وضع شده بود، اعمال گردید. هدف روسیه از این تحریم‌ها نشان دادن توانایی خود در ارائه پاسخ در خور و به موقع به تهدید و محدودیت بود.

یکی از مهم‌ترین اهداف روسیه از وضع تحریم‌های متقابل، خلاص شدن از شر وابستگی بیش از حد امنیت غذایی این کشور به محصولات خارجی بود. نکته‌ای که طی سال‌های اخیر بسیار پر رنگ شده بود، مسئله تحویل سریع محصولات غذایی به بازار روسیه توسط شرکت‌های غربی بود. این موضوع موجب شده تا به نوعی از طریق تولید فشرده، بسیاری از مواد غذایی زائد در کنار محصولات کشاورزی دیگر به سبد مصرف خانوارهای روسی اضافه شود و امنیت غذایی آنها را تحت تاثیر خود قرار دهد. تصمیم دولت روسیه در ارتباط با تحریم این محصولات، بیشتر متوجه امنیت غذایی شهروندان روس نیز بوده است چرا که از انتقال محصولات نامرغوب که مواد شیمیایی زیادی در تولید آنها به کار رفته است به سبد خانوارهای روسی ممانعت به عمل می‌آورد. نتیجه‌ای که به دست آمد این بود که به واسطه تحریم‌ها سهم بخشی از کالاهای مصرفی ممنوعه به ویژه محصولات گوشتی از اقتصاد روسیه به شدت کاهش یافت. اما مهم‌ترین پیام تحریم‌های غذایی، توسعه صنعت داخلی کشاورزی در روسیه و کاهش وابستگی به عرضه مواد غذایی از خارج از کشور بود.

در آوریل ۲۰۱۴ در چارچوب سیاست جایگزینی واردات دولت، نسخه جدید از برنامه دولت این کشور تحت عنوان «توسعه صنعت و افزایش توانایی‌های رقابتی آن»^۱ مورد تصویب قرار گرفت. هدف این سند، توسعه اقتصاد داخلی براساس کاهش سهم واردات و افزایش سهم کالاهای تولید داخل در منظومه اقتصادی کشور بود. با توجه به تحریم مواد غذایی، تأکید اصلی در برنامه جایگزینی واردات بر توسعه بخش کشاورزی صورت گرفته بود. در این ارتباط دکترین امنیت غذایی به مثابه‌ی یک سند اصلی، اگرچه در سال ۲۰۱۰ (یعنی سال‌ها قبل از تحمیل تحریم‌های اتحادیه اروپایی و امریکا) دکترین امنیت غذایی در روسیه به تصویب رسیده بود، اما تصویب سند توسعه صنعت و افزایش توانایی‌های آن در سال ۲۰۱۴ در نوع خود اولین سند در روسیه بود که بخش کشاورزی را از حمایت‌های دولتی برخوردار می‌کرد و در مقابل برای برنامه‌ریزی در راستای کسب و کارهای بلند مدت به دولت توسط بخش کشاورزی یاری می‌رساند. در سال ۲۰۱۴، پس از پیچیدگی روابط با ایالات متحده و متحدان آن و تبادل بسته‌های تحریم متقابل، تغییرات قابل توجهی در دکترین ایجاد شد که حداقل سهم تولید داخلی را در کل تولید خود در کشور به ۹۰ تا ۹۵ درصد افزایش داد (Buckley, 2017).

در این ارتباط (جایگزینی واردات در حوزه کشاورزی) دو دستورالعمل مورد تصویب دولت روسیه قرار گرفت؛ ۱. دستورالعمل شماره ۱۴۲۱ تاریخ ۱۹ دسامبر ۲۰۱۴ با عنوان «اصلاح برنامه دولتی توسعه کشاورزی و تنظیم محصولات کشاورزی برای سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۲۰»^۲ و ۲. طرح نقشه راه در مورد ارتقای جایگزینی واردات در کشاورزی برای ۲۰۱۴-۲۰۱۵. در نتیجه اجرایی‌سازی این دو دستورالعمل در سال ۲۰۱۵ واردات محصولات غذایی تا ۳۵ درصد کاهش یافت و در حدود ۱۴ میلیارد دلار صرفه‌جویی صورت گرفت. این کاهش در واردات گوشت به ۳۰ درصد و در واردات گوشت مرغ به ۵۰ درصد رسید. بر این اساس در سال ۲۰۱۵، واردات میوه از ۶۸ به ۶۱ درصد رسید و سبزیجات از ۱۵ به ۱۲ درصد کاهش واردات را تجربه کردند (Кошкин, 2016:81-82). از سال ۲۰۱۴، صندوق توسعه

^۱. «Развитие Промышленности И Повышение Её Конкуренентоспособности»

^۲. О Внесении Изменений В Государственную Программу Развития Сельского Хозяйства И Регулирования Рынков Сельскохозяйственной Продукции, Сырья И Продовольствия На 2013–2020 годы

صنعتی^۱ روسیه با ارائه وام و تسهیلات از شرکت‌هایی که در مورد طرح‌های جایگزینی واردات فعالیت می‌کردند، حمایت به عمل آورده و طرح‌های آنها را تامین مالی می‌کند. علاوه بر حمایت مستقیم از شرکت‌ها، دولت برنامه‌ریزی ویژه‌ای را برای تحریک کردن موضوع جایگزینی واردات به انجام رسانده است. از آن جمله بسیاری از خریدهای ضروری دولتی را براساس کالاهای داخلی تنظیم نمود. در نتیجه دولت خود فعالانه به موضوع محدود کردن خرید کالاهای تولید شده در کشورهای خارجی ورود کرده است. در این ارتباط خرید انواع خاصی از کالاهای خارجی مانند محصولات پزشکی، ماشین آلات و کالاهای صنعتی سبک و همچنین کالاهای خریداری شده برای اهداف دفاعی مورد نظر می‌باشد. براساس پیش‌بینی دولت فدراسیون روسیه در صورت اجرای درست سیاست جایگزینی واردات تا سال ۲۰۲۰، ممکن است در کاهش وابستگی به واردات در صنایع مختلف از ۷۰-۹۰ درصد به ۵۰-۶۰ درصد موفقیت حاصل شود. در تعدادی از صنایع امکان دستیابی به شاخص‌های پایین‌تر هم وجود دارد. برنامه جایگزینی واردات به ۲,۵ سال زمان نیاز داشت. اجرای این برنامه به شرکت‌های روسی اجازه می‌داد تا از سال ۲۰۱۵ تولید سالانه خود را به بیش از ۳۰ میلیارد روبل در سال برسانند (Кошкин, 2016:82). در واقع یکی از مهم‌ترین پیامدهای تحریم‌های غرب علیه روسیه این بود که مسکو متوجه زیان‌های ناشی از وابستگی بیش از اندازه به محصولات غربی شود و اقدام به جایگزینی واردات، تنوع‌بخشی در صادرات، جایگزین کردن ارزهای خارجی و تغییر شرکای راهبردی اقتصادی و در نتیجه رشد امنیت غذایی و صنعتی کرد (Workman, 2017).

سند راهبرد امنیت اقتصادی فدراسیون روسیه تا سال ۲۰۳۰

این سند در ۱۵ مه ۲۰۱۷ به تصویب ولادیمیر پوتین رئیس جمهور روسیه رسید. این راهبرد پس از آن که اقتصاد روسیه، شرایط بسیار دشواری را به واسطه تحریم‌های ایالات متحده و اتحادیه اروپایی به دنبال بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴ تجربه کرده بود، منتشر شد. این سند راهبردی در راستای اجرایی‌سازی اهداف سند راهبرد امنیت ملی فدراسیون در سال

^۱. Фонд Развития Промышленности

^۲. Стратегии Экономической Безопасности Российской Федерации На Период До 2030 Года.

۲۰۱۵ مورد طراحی قرار گرفت. هدف این راهبرد مقابله با چالش‌ها و تهدیدهای امنیتی اقتصادی، جلوگیری از ایجاد شرایط بحرانی در جریان تولید منابع مواد خام، علم و فناوری، بخش‌های مالی و همچنین استانداردهای زندگی مردم اعلام شده است. مهم‌ترین چالش‌ها و تهدیدهایی که این سند به آنها اشاره می‌کند به طور عمده متأثر از فضای تنش‌آمیز سیاسی و ژئوپلیتیک میان روسیه و غرب قرار داشتند. از جمله؛ تمایل کشورهای توسعه‌یافته به استفاده از مزایای توسعه اقتصادی خود به عنوان ابزار نبرد در صحنه رقابت اقتصادی جهان؛ استفاده از اقدام‌های تبعیض‌آمیز علیه بخش‌های کلیدی اقتصاد روسیه؛ آسیب‌پذیری سیستم مالی روسیه نسبت به ریسک‌های جهانی، عقب‌ماندگی فناوریانه، عدم موازنه در سیستم پرداخت ملی، وجود سطوح بالای مفاسد اقتصادی و شکاف فزاینده در میزان درآمد ملی، سطوح توسعه منطقه‌ای و سرعت رشد اقتصادی-اجتماعی (Министерство экономическ..., 2017:3-6).

این استراتژی برای تضمین امنیت اقتصادی کشور در برابر تکانه‌های مشابه بحران کاهش قیمت نفت و نیز تحریم‌های اقتصادی غرب چند مورد را برای دولت لازم‌الاجرا دانسته است: تقویت حاکمیت اقتصادی^۱؛ تقویت مقاومت اقتصادی^۲ نسبت به عناصر و تهدیدهای داخلی و خارجی؛ کسب اطمینان از رشد اقتصادی واقعی؛ محافظت از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های علمی و فناوریانه کشور در سطوح جهانی؛ افزایش سطح زندگی شهروندان (Ibid:6-7).

در بخش سوم این سند با عنوان اهداف و اقدام‌های اساسی سیاست دولت روسیه نسبت به تامین امنیت اقتصادی افراد و شرکت‌های روسی، تاکید شده است که دولت موظف است در مدت کوتاهی نسبت به هرگونه اقدام و رفتار محدودکننده دولت‌ها و حتی سازمان‌های بین‌المللی در برابر افراد و شهروندان روسیه سازوکارهای مناسب جهت متقابل تهیه و اجرایی‌سازی نماید. در بخش چهارم این سند نیز به دولت روسیه دستور داده می‌شود تا نسبت به اثربخشی و تأثیر تحریم‌های سایر دولت‌ها بر افراد و شرکت‌های روسی و همچنین تحریم‌های متقابل وارد شود و اقدام به تهیه و ارزیابی نتایج کرده و در مراحل بعدی پیرامون کیفیت و چگونگی به کارگیری آنها تصمیم مقتضی را اتخاذ نماید.

¹. Strengthening Economic Sovereignty

². Economy's Resistance

راهبرد امنیت اقتصادی سال ۲۰۱۷ به درستی میان دو مفهوم امنیت اقتصادی و امنیت سرزمینی راه ارتباطی را در نظر گرفته است و تامین امنیت اقتصادی را در استمرار امنیت سرزمینی و حمایت از نیروهای تامین‌کننده‌ی آن می‌داند. در بخش سوم این سند بیان می‌شود که دولت روسیه موظف است با قدرت هرچه تمام‌تر نسبت به مجموعه‌های نظامی کشور در سطوح مناسب برای حل مسایل مربوط به تامین نیازهای "اقتصادی-نظامی" کشور چاره‌اندیشی نماید. نکته حائز اهمیت در این بند به کارگیری توأمان دو بخش نظامی و اقتصادی در کنار یکدیگر می‌باشد که حکایت از پیوند ناگستنی میان این دو حوزه در دوره متحول و بی‌ثبات نظام بین‌الملل دارد. به طوری که بر اساس منطق واقع‌گرایی روابط بین‌الملل، تامین مطلوبیت‌های واحدهای نظام بین‌الملل نه براساس صرف همکاری، بلکه به واسطه تکیه بر اصل خودیاری قابل دسترسی است. در واقع نگاه مسکو به تحریم‌ها همچون یک سلاح بود که هم برای دفاع و هم برای تهاجم مورد استفاده قرار می‌گیرد. براین اساس هر بازیگر باید در زمان مناسب از نقاط ضعف خود مراقبت به عمل آورده و هم‌زمان توانمندی و قدرت خود را افزایش دهد (Kazanцев, 2015:78).

نتیجه‌گیری

تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپایی نسبت به روسیه از یک افق راهبردی بلندمدت برخوردار است. به عنوان نمونه به‌رغم آن که در نظام سیاسی آمریکا تغییرات ۴ یا ۸ ساله اتفاق می‌افتد، اما اثر قوانین از جمله قوانین تحریمی بسیار بلندمدت هستند و برای سال‌ها به دراز می‌انجامند. این مسئله در ارتباط با کشورهایی همچون روسیه به دنبال اهداف خاص در آینده می‌باشد. در واقع حتی اگر کرملین در موضوع اوکراین از رویکرد خود منصرف می‌شد، باز هم این تحریم‌ها برای دورنمای روابط با مسکو تعریف می‌گردید و با بهانه‌هایی دیگر خلا آن برطرف می‌شد. بنابراین اهداف قوانین تحریمی ایالات متحده در ارتباط با روسیه در مقیاس‌های بسیار بزرگی طراحی شده‌اند. به طوری که هریک از تحریم‌ها به دنبال ایجاد تغییرات بنیادین در سیاست خارجی روسیه و هم به دنبال تغییرات جامع در دولت روسیه هستند. به بیان ساده، تحریم‌ها تا زمانی که روسیه به مثابه‌ی یک قدرت بزرگ و مستقل باقی بماند، همچنان پابرجا خواهند بود. در نگاه آمریکایی‌ها، چالش‌های مشترک هیچ‌گاه منجر به حذف و کاهش تحریم‌ها نخواهد شد. واقعیت آن است که روسیه رقیب ایالات

متحده است و این موضوع به صراحت در قانون تحریم‌ها و سند راهبرد امنیت ملی سال ۲۰۱۷ به آن اشاره شده است. در سوی دیگر مسکو تلاش کرده تا از تحریم‌ها برای اثرگذاری بر سیاست خارجی آمریکا متمرکز شود. در نتیجه کرم‌لین تلاش می‌کند تا ابعاد دفاعی را در موضوع تحریم‌ها در دستور کار خود داشته باشد. در واقع، نوعی احتیاط و آینده‌نگری در رویکردی کاملاً کاربردی قابل مشاهده است. روسیه نوعی بازی تاکتیکی مبتنی بر تاب‌آوری راهبردی را در سال‌های اخیر فرا گرفته است که براساس آن تلاش می‌کند تا اهداف خود را طی یک طرح بلندمدت به دست آورد (Тимофеев, 2017).

نمی‌توان به راحتی از دو ویژگی مثبت سیاست‌های ضدبحران روسیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۸ گذشت. اول آنکه، دولت روسیه و نهادهای موثر در سیاست‌گذاری ضدبحران، اگرچه تحت فشار عوامل متعدد سیاسی-اقتصادی قرار داشتند، اما از انجام اقدام‌های پوپولیستی و اشتباه‌های رایج اقتصادی که به طور عمده توسط نهادهای تحت فشار شدید اقتصادی-سیاسی به انجام می‌رسد، خودداری کردند. اقدام‌های پوپولیستی ممکن است در وضعیت کوتاه‌مدت برخی از مطلوبیت‌ها را تضمین کند، اما منجر به زیان‌های متعددی در درازمدت خواهند شد. همزمان، نزاع میان نتایج کوتاه‌مدت (به شکل رشد اقتصادی) و اهداف میان‌مدت (بهبود بهره‌وری)، بیشترین خطر را برای سیاست روسیه به همراه می‌آورد. تلاش برای کسب نرخ رشد کوتاه‌مدت می‌تواند منتج به اقدام‌های پوپولیستی با پیامدهای اقتصادی-اجتماعی شدید در آینده‌ای نه چندان دور شود (Манушин, 2015: 48). دوم آن که وضعیت واقعی طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ به مراتب از آنچه که در اواخر سال ۲۰۱۴ انتظار می‌رفت، بهتر بود. علاوه بر این به‌رغم نامساعدبودن محیط اقتصادی-سیاسی خارجی در مقایسه با سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ از نظر اکثر شاخص‌ها، اقتصاد روسیه در شرایط بهتری قرار داشت.

بانک مرکزی روسیه از سال ۲۰۱۴ به بعد در حدود ۲۱۴ موسسه مالی را که در سیستم مالی کشور نادرست عمل می‌کردند، با لغو مجوز فعالیت روبرو کرد. بستن این موسسات منجر به ایجاد تغییرات مثبت در عملیات بانکی روسیه شد. و منجر به افزایش سود سپرده‌های بانکی در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۶ شد. این یک موفقیت بزرگ برای سیستم بانکی روسیه بود. به واسطه سیاست نرخ ارز شناور، میزان سپرده‌گذاری براساس ارزهای خارجی در بانک‌ها کاهش یافته بود چرا که این نوع سپرده‌گذاری با ریسک‌های فراوانی همراه بوده است.

در نتیجه روبل بهترین ارز برای سرمایه‌گذاری و سپرده‌گذاری در سیستم بانکی روسیه به حساب آمد. همچنین پایین نگه‌داشتن نرخ بیکاری را نیز باید به این موفقیت افزود. از تجزیه و تحلیل مجموع اقدام‌های روسیه در فاصله سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ می‌توان این ارزیابی را به عمل آورد که دولت و بدنه اقتصادی آن با درک واقعیت‌ها و ضرورت‌های آسیب‌زای موجود در اقتصاد روسیه و بدون در نظر گرفتن ملاحظات منافع (سوء) بخش کوچکی از جامعه (لغو مجوز بانک‌های بدون انضباط)، نسبت به اصلاح بلندمدت نقاط ضعف اقتصاد کشور ورود کرده و بخش قابل توجهی از درآمد کشور را از منابع انرژی جدا نمود، نرخ ارز را شناور و میزان اشتغال را در کشور در سطح مطلوبی حفظ کرد.

منابع و مآخذ

- رسولی‌نژاد، احسان (۱۳۹۶) «اقتصاد گردشگری؛ موتور بالقوه رشد اقتصادی در روسیه»، موسسه مطالعات ایران و اوراسیا - ایراس - ۳۱ تیرماه ۱۳۹۶.
- گریفیتس، مارتین (۱۳۸۸) *دانشنامه روابط بین‌الملل و سیاست جهان*، ترجمه علیرضا طیب، تهران، نشر نی.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۶) *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*، تهران، انتشارات سمت.
- ویلیامز، پل. دی. (۱۳۹۰) *درآمدی بر بررسی‌های امنیت*، ترجمه علیرضا طیب، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- هدایتی شهیدانی، مهدی و آذین، صدیقه (۱۳۹۶) «رقابت اقتصادی ایالات متحده و چین در تاجیکستان»، *فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، شماره ۹۸، تابستان.
- طهماسبی، علی (۱۳۹۶) «مگا رگولاتور»، *هفته‌نامه تجارت فردا*، شماره ۲۴۹، ۱۸ آذر.
- Dokuchaev, Dmitry (2015), "What Helped Russia's Economy Survive in 2015?", *Russia Direct*, 29 Dec 2015, Available at: <http://www.russia-direct.org/analysis/what-helped-russias-economy-survive-2015>, Accessed on: 20/01/2016.
- Farchy, Jack (2015), "Russia's Central Bank to Help Companies Refinance Debts", *Financial Times*, December 24, Available at: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6ef85db6-8b6d-11e4-be89-00144feabdc0.html#axzz3XoGWY5lt>, Accessed on: 20/01/2016.
- Buckley, Neil (2017), "Russian Agriculture Sector Flourishes Amid Sanctions", *Financial Times*, 19 Aug 2017, Available at:

<https://www.ft.com/content/422a8252-2443-11e7-8691-d5f7e0cd0a16>,

Accessed on: 09/10/2017.

- *Focus Economics*, (2017), "Russia Economic Outlook", 28 Nov 2017, Available at: <https://www.focus-economics.com/countries/Russia>, Accessed on: 29/11/2017.

- *Focus Economics*, (2018), "Russia: Central Bank Cuts key Interest Rate to 7.25% in March" 23 March 2018, Available at: <https://www.focus-economics.com/countries/russia/news/monetary-policy/central-bank-cuts-key-interest-rate-to-725-in-march>, Accessed on: 24/04/2018

- Hille, Kathrin (2018), "Russia's Economy: Challenges Facing Vladimir Putin", *Financial Times*, 28 Feb 2018, Available at:

<https://www.ft.com/content/3aac3faa-1bb6-11e8-aaca-4574d7dabfb6>, Accessed on: 01/03/2018.

- Himani Pant (2016), "Russia's Economy in 2016; Falling Oil Prices and Sanctions Drive Home the Need for Structural Economic Reform in Russia", *The Diplomat*, 11 May, Available at: <https://thediplomat.com/2016/05/russias-economy-in-2016/>, Accessed on: 24/12/2016.

- Ivanov, Alexei & Tomyshev, Andrey (2016), "'Overview of the Russian and CIS Automotive Industry", Available at:

http://swisscentersamara.com/netcat_files/5/18/h_4bddaf974f90d7b4287a43d7580caba2, Accessed on: 19/08/2017.

- Korsunskaya, Darya (2017), "Russian Finance Ministry to Increase Foreign Currency Buying in 2018", *Reuters*, 26 Des 2017, Available at:

<https://www.reuters.com/article/us-russia-finmin/russian-finance-ministry-to-increase-foreign-currency-buying-in-2018-idUSKBN1EK0ON>, Accessed on: 27/01/2018.

- Mau, Vladimir (2017), "Lessons in Stabilization and Prospects for Growth: Russia's Economic Policy in 2016", *Russian Journal of Economics*, Vol. 3, Issue 2.

- Mazhid Kat (2015), "A Conceptual Analysis of Realism in International Political Economy", *E-International Relations Studies*, 16 April 2015, Available at: http://www.e-ir.info/2015/04/15/was-the-british-governments-handling-of-the-19845-miners-strike-brilliant/#_edn39, Accessed on: 26/05/2017.

- *Moscow Times* (2016), "Putin Promises Economic Growth, Anti-Corruption Fight in Annual Address", 01 Dec 2016, Available at:

<https://themoscowtimes.com/news/in-address-putin-promises-economic-growth-anti-corruption-fight-56384>, Accessed on: 15/01/2017.

- *Regnum* (2017), "Владимир Путин Назвал Одно Из Главных Событий 2017 Года", 29 Nov 2017, <https://regnum.ru/news/2351295.html>
- Reuters (2018), "Russia World Cup to Lift Economy, Drive Inflation: Central Bank, 12 Feb 2018", Available at: <https://www.reuters.com/article/us-russia-worldcup-economy/russia-world-cup-to-lift-economy-drive-inflation-central-bank-idUSKBN1FW1KP>, Accessed on: 14/02/2018
- *Russia Today* (2017a), "Russia's Banking System has SWIFT Alternative Ready", Available at: <https://www.rt.com/business/382017-russia-swift-central-bank/>, Accessed on: 04/05/2017.
- *Russia Today* (2017b), "Russia & China to Extend Currency Swap Agreement to Lessen Dollar Dependence", Available at: <https://www.rt.com/business/408305-russia-china-currency-swap/>, Accessed on: 04/11/2017.
- Sputniknews (2017), "High-Tech Share in Russian Economy Should Nearly Double by 2025 – Putin", 19.09.2017, Available at: <https://sputniknews.com/russia/201709191057527110-russia-putin-hightech-defense-industry/>, Accessed on: 04/11/2017.
- *Tass* (2018), "Over 1.5 Million Foreign Tourists to Visit Russia During 2018 FIFA World Cup", 01/03/2018, Available at: <http://tass.com/sport/992068>, Accessed on: 04/03/2018.
- Tkachenko, Stanislav (2016), "How the Russian Economy Changed in 2016", *Russia Direct*, Available at: <http://www.russia-direct.org/opinion/how-russian-economy-changed-2016>, Accessed on: 13/10/2017.
- Workman, Daniel (2017), "Russia's Top Trading Partners, World's Top Export", Available at: <http://www.worldstopexports.com/russias-top-import-partners/>, Accessed on: 21/12/2017.
- *World Atlas*, (2017), "World Leaders in Wood Product Exports, Available at: <https://www.worldatlas.com/articles/world-leaders-in-wood-product-exports.html>, Accessed on: 27/12/2017.
- *World Bank Group* (2016), "Russia Economic Report: The Russian Economy Inches Forward: Will that Suffice to Turn the Tide?", No. 36 I November 2016.
- *World Bank Group* (2017), "From Recession to Recovery; Russia Economic Report", № 37, May.
- World Bank (2018), "Russia Economic Report", № 38, Available at: <http://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer>
- Банк России (2016), *Годовой Отчет Банка России За 2015 г.*, Совет

- директоров Центрального Банка Российской Федерации, Доступна на: https://www.cbr.ru/publ/God/ar_2015.pdf, Дата Обращения: 01/04/2017.
- Всемирный Банк (2018), "Ежемесячные Тенденции Экономического Развития Российской Федерации", Январь 2018 г., Доступна на: <http://pubdocs.worldbank.org/en/530571517518486834/Russia-Monthly-Economic-Developments-January-2018-Rus.pdf>, Дата Обращения: 01/02/2018.
- Казанцев С. В. (2015), "Антироссийские Санкции – Вчера И Сегодня, Всероссийский (Ранее Всесоюзный)", *Экономический Журнал «ЭКО»*, № 03.
- Кошкин, А. П. (2016), *Антироссийские Санкции: История и Современность*, Информационно-Аналитический Вестник, Москва: ГБОУ ВО «РЭУ им. Г. В. Плеханова».
- Лайкам, К. Э. (2016), *Рабочая Сила, Занятость И Безработица в России (По Результатам Выборочных Обследований Рабочей Силы)*, Стат.сб./Росстат.
- Манушин, Д. В. (2015), "Оценка Антикризисного Плана Российского Правительства На 2015 Год И Выработка Мер По Его Улучшению", *Актуальные Проблемы Экономики и Права*, 2015. № 3.
- Министерство Экономического Развития Российской Федерации (2017), *Стратегии Экономической Безопасности Российской Федерации на Период до 2030 года*, Kremlin.ru, Доступна на: <http://en.kremlin.ru/acts/news/54497>, Дата Обращения: 05/06/2017.
- Тимофеев, Иван (2017), "Умная Политика: Каким Должен Быть Ответ России На Санкции США?", РСМД, 2 Августа, Доступна на: <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/umnaya-politika-kakim-dolzhen-byt-otvet-rossii-na-sanktsii-ssha/>, Дата Обращения: 20/09/2017.
- 2020strategy (2012), *Стратегия-2020: Новая Модель Роста – Новая Социальная Политика*, Доступна на: <http://2020strategy.ru/data/2012/03/14/1214585998/1itog.pdf>, Дата Обращения: 20/01/2016.